

Kriminologinio žinojimo konstravimas: tarpdalykinių kriminologijos studijų formavimosi ir vykdymo patirtis Vilniaus universitete

Aleksandras Dobryninas

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Aleksandras.Dobryninas@fsf.vu.lt

Jolanta Aleknevičienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Jolanta.Alekneviene@fsf.vu.lt

Aušra Pocienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Ausra.Pociene@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje iš socialinio konstrukcionizmo perspektyvos pristatomas dar mažai tyrinėtas modernios Lietuvos kriminologijos istorijos aspektas – kriminologinių studijų atsiradimas, formavimasis ir vystymasis Vilniaus universitete. Lietuvoje, kaip ir kituose Europos kontinento universitetuose, kriminologija paprastai buvo dėstoma teisės fakultetuose ir mokyklose. Tačiau Vilniaus universitete praeito šimtmečio paskutinį dešimtmetį susiklostė unikali situacija, kai Filosofijos fakultete kriminologinius kursus ėmė dėstyti sociologai ir psichologai, kurie nuo 1999 m., padedant Teisės fakulteto dėstytojams, pradėjo vykdyti sociologinės ir psichologinės pakraipos kriminologijos magistro studijų programas.

Received: 18/11/2019. **Accepted:** 09/03/2020

Copyright © 2019 Aleksandras Dobryninas, Jolanta Aleknevičienė, Aušra Pocienė. Published by Vilnius University Press
This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Vėliau sukaupia patirtis sudarė sąlygas 2017 m. atsirasti tarpdalykinėms kriminologijos bakalauro studijoms. Viena vertus, tokių studijų atsiradimas būtų neįmanomas be ilgamečio glaudaus ir konstruktyvaus bendradarbiavimo tarp Vilniaus universiteto sociologų, psichologų ir teisininkų, o kita vertus, – be aktyvaus jaunos kriminologų kartos, kurios nemaža atstovų dalis buvo minėtų magistro kriminologinių studijų absolventai, įsitraukimo į šį studijų organizavimo procesą. Straipsnyje pažymima, kad kriminologijos studijų atsiradimui ir formavimuisi didelę įtaką darė tiek bendros kriminologijos vystymosi tendencijos Europos ir Šiaurės Amerikos universitetuose, tiek konkreti Vakarų Europos akademinų institucijų bei jų atstovų metodinė pagalba ir organizacinė parama.

Straipsnio autoriai taip pat pristato ir detalai aprašo tiek magistro, tiek bakalauro studijų kūrimo proceso eigą: įvardijami šių programų iniciatoriai ir rėmėjai, aptariama studijų programų sandara, analizuojama tarpdalykinė diegiamo kriminologinio žinotinio specifika bei apibrėžiamos formuojamos kriminologo profesijos kompetencijos. Straipsnyje įvardijami iššūkiai ir problemos, su kuriomis susiduriama arba artimiausiu laiku teks susidurti tiek programos vykdytojams, tiek jų studentams, taip pat ir jų galimi sprendimai, kurie leistų užtikrinti kokybiškų, šiuolaikinius poreikius atitinkančių kriminologijos studijų vystymąsi ir plėtrą.

Pagrindiniai žodžiai: kriminologijos studijos, tarpdalykiškumas, konstrukcionistinė perspektyva.

Constructing Criminological Knowledge: the Experience of the Development and Implementation of Interdisciplinary Criminology Studies at Vilnius University

Summary. Taking a social constructionists perspective, the article presents not widely known sides in the development of modern Lithuanian criminology related to the emergence, formation and development of criminological studies at Vilnius University. Since the emergence of the first criminological courses in Lithuanian academic institutions, they, as in other European continent universities, were usually taught in law faculties and schools. However, in the mid of 1990s, a unique situation occurred at Vilnius University, where sociologists and psychologists started teaching criminological courses at the Faculty of Philosophy. Later, in 1999, with the methodical help of the Faculty of Law, the teaching staff of the Faculty of Philosophy developed and implemented two-year masters programs in sociological and psychological criminology.

The gained educational experience in managing and implementing interdisciplinary criminology programs at Vilnius University paved the way for introducing in 2017 new interdisciplinary bachelor study programme in criminology. On the one hand, the emergence of such studies would be impossible without long-term close and constructive collaboration between the sociologists, psychologists and lawyers of Vilnius University and, on the other, - without the active involvement of the new generation of young criminologists in the educational process. Authors emphasise, that the emergence and development of the criminology studies in Lithuania was influenced by both the developmental context of criminology at European and North American universities

and the methodological and organisational support, which Lithuanian criminologists had been receiving from their colleagues from western academic institutions.

Authors also present and describe the developmental process of both master and bachelor studies: they introduce the leaders, organisers and lecturers of these programs, observe their structure and inner consistency, analyse the role of interdisciplinarity in organising criminology studies. The article identifies the challenges and problems facing both the teaching and learning processes and their potential solutions, which should ensure the quality of studies, their correspondence to the state-of-art methods in criminological research and practical needs of contemporary society.

Keywords: criminology studies, interdisciplinary, constructionist perspective.

Vienas iš akademinų disciplinų brandumo požymių yra ne tik gebėjimas deramai rinkti faktus, juos analizuoti, interpretuoti atliktų tyrimų rezultatus ir tuo pagrindu formuoti tikrovę aiškinančias teorijas bei diegti jas praktikoje, bet ir galimybės užtikrinti sukaupto žinojimo komunikaciją, plėtrą ir reprodukciją. Ne tik prestižinės publikacijos, mokslinės konferencijos ir seminarai, laboratorijos ir tiriamieji institutai byloja apie pasiekimus vienoje arba kitoje mokslo srityje, bet ir egzistuojančios edukacinės programos gali aiškiai signalizuoti, kad tam tikros mokslinės srities ekspertai ir jų veiklos praktiniai rezultatai reikalingi plačiai visuomenei ir jos vystymuisi ir kad toks žinojimas turi būti instituciškai remiamas, o naujos teoretikų ekspertų ir praktikų specialistų kartos turi būti tinkamai ir kruopščiai ruošiamos.

Nors nusikaltimai ir bausmės lydi visą žmonijos istoriją, šių socialinių problemų mokslinė conceptualizacija prasidėjo palyginti neseniai – 18 a. pabaigoje – 19 a. pradžioje. Jau tuomet buvo bandoma ne tik teorizuoti, kas yra nusikaltimas ir bausmė, bet ir numatyti principines naujos disciplinos vystymosi kryptis. Viena vertus, nusikaltimas buvo siejamas su individo elgesiu, su jo apsisprendimu nepaisyti valstybės įstatymų, kita vertus – nusikaltimai buvo suprantami plačiame kontekste kaip makrosocialinių procesų išdava. Kita priešsta irgi buvo gana gerai matoma: kalbėjimas apie nusikaltimus ir bausmes turėjo aiškią teorinę potekstę, tačiau kartu ši teorinė vizija turėjo ir politinius, socialinius ir ekonominius orientyrus. Ilgainiui šios dichotomijos – makro- vs mikroaiškinimas ir teorinis vs praktinis orientyras padarė didelę įtaką kriminologijos formavimuisi bei instituciniam įsitvirtinimui.

Jau 19 a. pabaigoje makro- ir mikroaspektai nusikaltimų ir bausmių aiškinime įgauna solidžius teorinius pagrindimus ir kriminologijoje pradeda

formuotis dvi konkuruojančios mokyklos: „Naujoji Italijos mokykla“, kuri akcentuoja nusikaltimus skatinančius individualius biologinius ir psichologinius veiksnius, bei „Prancūzų mokykla“, kuri kritikuoja biologinę prieigą ir aiškinant nusikaltimus pabrėžia makrosocialinius (sociologinius) veiksnius. Beje, „Naujosios mokyklos“ rėmuose gimsta ir šios jaunos disciplinos pavadinimas – „kriminologija“. Būtent taip italų teisininkas R. Garofalo pavadino savo studiją apie nusikaltimus, jų priežastis ir malšinimo būdus (*Criminologia: Studio Sul Delitto, Sulle Sue Cause e Sui Mezzi di Repressione* (1885).

20 a. pradžia paženklinta stiprėjančiu aljansu tarp kriminalinės justicijos (įskaitant ir baudžiamąją teisę) ir biopsichologinės krypties kriminologijos. Ir nors tokie įtakingi kriminologai teisininkai kaip E. Ferri ir F. Lisztas buvo linkę matyti kriminologiją kaip tarpdalykinį mokslą, jungiantį biologinę antropologiją, psichologiją, sociologiją ir teisę, vis dėlto praktiniams baudžiamojo teisingumo tikslams biologinis ir psichologinis nusikaltimų (ir kaltės) aiškinimas buvo labiau artimas negu abstraktūs sociologiniai samprotavimai apie „kolektyvinę sąmonę“, solidarumą ir klases. Nenuostabu, kad Europoje po Pirmojo pasaulinio karo ne tik augo susidomėjimas šia kriminologijos pakraipa, bet ir formavosi pirmosios universitetinės kriminologijos katedros teisės fakultetuose. Tuometinėje Lietuvoje dėl suprantamų istorinių, kultūrinių bei politinių aplinkybių kriminologijos edukacinis iškristalizavimas dar nebuvo aktualus, tačiau, kaip galima spręsti iš pirmų lietuviškų kriminologinių publikacijų, ši teisinė-psichologinė-biologinė tendencija Europoje tarp Lietuvos mokslininkų buvo žinoma ir palaikoma (Dobryninas 2018, p. 408–409).

Tais pačiais laikais panašią tendenciją galima buvo įžiūrėti ir JAV¹. Teisinis praktinis kriminologijos aspektas turėjo daug šansų užkariauti Amerikos universitetus, tačiau iš pradžių jis pavirto savotišku „policijos mokslu“ (*criminal justice studies*), kuris buvo labiau orientuotas į praktinius, o ne teorinius „nusikaltimo ir bausmės“ aspektus. Tačiau palyginti greitai JAV akademinėse institucijose pradėjo dominuoti sociologinis kriminologinių problemų aiškinimo būdas. Tai įvyko dėl milžiniškos Čikagos sociologinės mokyklos įtakos kriminologijai – tiek jos teoriniams, tiek tiriamiesiems, tiek taikomiesiems

¹ Įdomi šio proceso analizė pateikta žinomo vokiečių kilmės JAV kriminologo J. J. Savelsbergo 2018 m. publikacijoje ‘Criminology in the United States: Context, Institutions, and Knowledge i Flux’, in Triplett R. A. (ed.) *The Handbook of the History and Philosophy of Criminology*. Wiley-Blackwell, p. 437–452.

bei edukaciniams aspektams. Geriausiai šį akademinį požiūrį į kriminologiją suformulavo šio universiteto absolventas, pirmo labai sėkmingo kriminologijos vadovėlio autorius ir Amerikos kriminologijos tėvas („Dean of American criminology“) E. Sutherlandas. Pasak jo, ne tik kriminologija yra sociologinė disciplina, bet ir pati „nusikaltimo“ sąvoka turi būti traktuojama sociologijos kontekste. Panašiai kaip Europoje kriminologija rasdavo prieglobstį teisės fakultetuose, JAV kriminologija ir jai gimininga deviacijos sociologija buvo dėstoma socialinių mokslų fakultetuose ir sociologijos katedrose.

Vėliau, praeito šimtmečio 60–70 m., kai kriminologijos ir kriminalinės justicijos vystymasis JAV tapo vienu iš nacionalinių prioritetų, kriminologija iš sociologinių katedrų ir socialinių mokslų fakultetų pradėjo intensyviai plėstis universitetinėse teisės mokyklose ir kitose teisėsaugininkų rengimų institucijose. Kartu sociologinėje kriminologijos pakraipoje ėmė formuotis kritinis požiūris į stiprėjantį kriminalinės justicijos institucijų ir akademinio žinojimo aljansą. Ši kritinė tradicija turėjo nemenką įtaką sociologijos „invazijai“ į tradicines edukacines kriminologijos programas Vakarų Europos valstybėse, pvz., Didžiojoje Britanijoje (St. Cohen), Vokietijoje (F. Sack), Italijoje (D. Melossi), Norvegijoje (N. Christie ir T. Mathiesen) ir kt. Pažymėtina, kad ir Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę kriminologijos kaip sociologinės disciplinos formavimasis taip pat vyko šiame kritiniame kriminologijos kontekste.

Tačiau, žiūrint iš šiuolaikinės kriminologijos perspektyvos, ginčas tarp įvairių mokslo krypčių atstovų dėl teisės akademiškai „prižiūrėti“ kriminologiją atrodo kiek archajiškas. Tarp pačių kriminologų stiprėja konsensusas, kad kriminologija tiek pagal savo genezę, tiek pagal savo pobūdį yra tarpdalykinis mokslas. Apie šią tarpdalykiškumo tendenciją šiuolaikinėje kriminologijoje byloja ir prestižinės Stokholmo premijos kriminologijos srityje (Nobelio premijos analogas) laureatų akademinės biografijos – iš paskutinių 24 laimėtojų po 6 turėjo sociologinį ir psichologinį bazinį universitetinį išsilavinimą, 4 – teisinį, 3 – medicininį, po 2 – kriminologinį, kriminalinės justicijos ir ekonominį. Tarp kitų profesijų paminėtinas filosofinis, vadybinis ir fizikinis inžinerinis išsilavinimas².

Tokia kriminologinių tyrinėjimų sričių įvairovė, jos tarpdalykinis pobūdis slypi pačioje jos problematikoje – ieškoti kompleksinių veiksnių, darančių įtaką

² Žr. The Stockholm Criminology Symposium. Prieiga per internetą: <<https://www.su.se/english/about/prizes-awards/the-stockholm-prize-in-criminology>> [žiūrėta 2019-12-01].

nusikalstamam elgesiui, t. y. tokiam elgesiui, kuris kelia pavojų egzistuojančiai socialinei tvarkai ir pamatinėms visuomenės vertybėms. Šiandien kriminologijos tarpdalykiškumas tampa įprastu šūkiu, o bandymai vėl įsprausti kriminologiją į tradicinius mokslinius rėmus, ar tai būtų teisė, sociologija, medicina, arba kokia nors kita žmogiškojo žinojimo sritis, gali sulaukti negailestingos kritikos. Tačiau toks tarpdalykiškas kriminologijos supratimas turi ir vidinių loginių prieštaravimų. Britų kriminologas R. Sparkas vienoje konferencijoje labai taikliai pavaizdavo tokią kriminologijos situaciją su laisvu neužstatytu lauku, kuriame nevaržomai gali reikštis ir darbuotis kitų mokslinių sričių atstovai. Paprastai jie patys savęs nevadino kriminologais – „kriminologais“ juos vadina „tikri“ kriminologai. Tačiau čia neišvengiamai kyla kitas klausimas, o kas yra tie „tikrieji“ kriminologai? Kuo, pavyzdžiui, skiriasi termino „kriminologija“ autorius R. Garofalo nuo C. Lombroso, kuris yra laikomas vienu iš kriminologijos klasikų, bet kuris savęs „kriminologu“ nevadino?

Klausimai apie kriminologijos tikrumą arba jos integralumą, vientisumą ir jos santykius su kitomis mokslo disciplinomis yra gana aktualūs šiuolaikinės kriminologijos klausimai. Kaip rašo dar vienas garsus britų kriminologas St. Henry, „ilgas kriminologijos flirtas su tarpdalykiškumu kelia klausimus, ar tikrai disciplinos savaime įkūnija tarpdalykiškumą ir kas konkrečiai turi būti integruota: koncepcijos, teiginiai ar įvairios mikro-, mezo-, makrolygio teorijos. Klausimai yra apie tai, kaip turėtų vykti minėta integracija, kokia seka ir su koku poveikiu priežastingumui“ (Henry 2017, p. 397). Šiais žodžiais faktiškai apibūrinama, kaip šiandien turi formuotis profesinis kriminologinis diskursas, kokia turi būti jo specifika ir kaip jis turi integruoti giminingų mokslinių sričių pasiekimus ir kokiame komunikaciniame režime turi vykti mokslinių idėjų ir rezultatų mainai. Tai yra kriminologijos kaip disciplinos (žinojimo ir galios prasme) tapatumo klausimai, o kartu ir klausimai apie kriminologų kompetencijas ir įgūdžius, t. y. klausimai, kurie paprastai priskiriami žinojimo reprodukciniam laukui, kurį tradiciškai kuruoja universitetai.

Kaip tokiaje kriminologinio žinojimo, jo plėtros ir reprodukcijos kontekste atrodo Lietuvos kriminologija? Pradėti reikia nuo konstatavimo, kad kriminologija Lietuvoje santykinai yra jaunas mokslas. Nors kriminologinių idėjų galima aptikti senoviniuose religiniuose ir filosofiniuose tekstuose, o pati kriminologija kaip modernus socialinis mokslas pradėjo formuotis 18–19 amžiuje, Lietuvoje dėl specifinių istorinių, politinių ir kultūrinių aplinkybių

(Dobryninas 2018) kriminologija pradėjo vystytis tik tarpukario Lietuvoje. Deja, šis neilgas lietuviškosios kriminologijos formavimosi procesas buvo nutrauktas prasidėjus sovietinei okupacijai ir įsiviešpatavus komunistinei ideologijai. Marksistinė dogmatika turėjo labai paprastą atsakymą į pamatinius kriminologijos klausimus: nusikaltimai yra kapitalistinės, klasinės visuomenės produktai ir jie išnyks kartu su buržuazine visuomene. Reikėjo domėtis ne kriminologinėmis teorijomis ir praktikomis, bet fanatiškai kartoti marksistines „mantras“ ir uoliai kovoti prieš „klasinių priešą“. Kiek vėliau, kai tapo aišku, kad komunistinės visuomenės perspektyvos nėra tokios artimos, teko pakoreguoti ir „optimistinių“ požiūrį į nusikaltimų išnykimą visuomenėje, o kartu iš dalies reabilituoti ir kriminologijos mokslą. Nuo praeito šimtmečio septintojo dešimtmečio Lietuvoje mokslininkai vėl pradėjo domėtis kriminologijos problemomis, nors kriminologiniai tyrimai buvo stipriai ideologiškai indoktrinuojami ir politiškai kontroliuojami, nekalbant apie tai, kad jie buvo visiškai atitraukti nuo pasaulinių kriminologijos vystymosi tendencijų. Vadinamoji sovietinė kriminologija ir atitinkami kursai buvo dėstomi Vilniaus universiteto Teisės fakultete, o kiek vėliau ir Vilniaus aukštojoje milicijos mokykloje. Tuometinėje Lietuvoje ne tik nebuvo atskirų kriminologinių studijų, bet nebuvo ir akademinių centrų, galinčių teikti mokslinius kriminologijos srities kandidato (dbr. daktaro) ir daktaro (dbr. habilituoto daktaro) laipsnius. Tai buvo išimtinė sovietinių akademinių centrų prerogatyva. Nors paskutinais Sovietų Sąjungos egzistavimo metais kriminologijos vystymasis Lietuvoje tapo mažiau varžomas, vis dėlto kriminologija Lietuvoje išsivadavo nuo ideologinių ir politinių pančių ir tapo visaverte socialine moksline disciplina tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę.

Nors apie Lietuvos kriminologijos formavimąsi ir mokslinius tyrimus pastaraisiais metais atsiranda vis naujų apžvalginio pobūdžio publikacijų (Bluvšteinas 1994; McMahon 1996; Palskys 2000; Justickis 2001; Dobryninas, Sakalauskas 2011; Kiškis 2017, Dobryninas 2018), edukacinis kriminologijos vystymosi aspektas dar laukia savo išsamesnės analizės ir tyrinėjimo.

Esamoje publikacijoje skaitytojui pristatoma ilgametė Lietuvos kriminologų patirtis kuriant magistro ir bakalauro kriminologijos studijas Vilniaus universitete. Autorių nuomone, ši patirtis yra unikali ir verta dėmesio ne tik todėl, kad pirmą kartą Lietuvos bei viso Baltijos regiono istorijoje buvo sukurtos visavertės kriminologinės universitetinės bakalauro ir magistro studijų programos, ir

net ne tuo, kad, kuriant šias programas, buvo atsisakyta Europoje vyraujančio teisinio modelio kriminologijos išsilavinime ir vietoj jo buvo diegiama moderni tarpdalykinė prieiga, integruojanti sociologinius, psichologinius ir teisinius kriminologijos aspektus. Ne mažai reikšmingas yra ir tas aspektas, kad šiame procese buvo vadovaujamosi ir socialinio konstrukcionizmo idėjomis.

Kriminologijos studijų kūrimas bei formavimas nebuvo ir nėra vien mechaninis administravimo procesas. Veikia tai yra socialinis dialektinis procesas, kuriame, kaip teigė konstrukcionistinės metodologijos atstovai P. L. Bergeris ir T. Luckmannas, svarbu suprasti, „koku būdu subjektyvios prasmės tampa objektyviu faktiškumu“ (1999, p. 31). Šį dialektinį procesą sudaro eksternalizacijos, objektyvacijos ir internalizacijos etapai, kurie savo ruožtu yra susiję su esminiais socialinio pasaulio principais: kad (1) „visuomenė yra žmogaus kūrinys“, kad (2) „visuomenė yra objektyvi tikrovė“ ir kad (3) „žmogus yra visuomenės kūrinys“ (1999, p. 83). Šios socialinio konstrukcionizmo idėjos buvo taikomos ne tik atliekant kriminologinius tyrimus, analizuojant įvairius „socialinės nusikaltimų tikrovės“ (R. Quiney) aspektus, jos taip pat padėdavo įprasminti, įgyvendinti ir įgalinti kriminologinio žinojimo plėtrą Vilniaus universitete bei kitose Lietuvos akademinėse institucijose. Todėl šiame kontekste svarbu aptarti, kaip formavosi idėja steigti visavertes universitetines kriminologijos studijas (*eksternalizacijos* stadija), kokiais principais buvo vadovaujamosi formuojant studijų programų elementus (*objektyvacijos* stadija) bei kaip sekėsi rengti naujas kriminologų kartas, kurių atstovai vėliau taip pat prisidėjo prie šių studijų plėtros ir vystymosi (*internalizacijos* stadija).

Socialinis-istorinis kriminologijos studijų atsiradimo kontekstas

Pirmųjų kriminologijos studijų atsiradimui Vilniaus universitete įtakos turėjo dvi aplinkybės: socialinė-ekonominė padėtis, prastėjanti nusikaltimų situacija šalyje paskutiniame XX a. dešimtmetyje ir akademinė-mokslinė bazė, sudariusi pagrindą tokioms studijoms kurtis. Pirmaisiais nepriklausomybės metais, skirtingai nei anksčiau, ypač išsiskyrė organizuota nusikalstama veikla, korupcija, jaunuolių delinkvencija ir kitos deviacijų formos. Anksčiau taikytos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės praktikos nebetiko. Tapo aišku, jog, norint rasti naujus sprendimus, reikia iš esmės permąstyti pasikeitusią visuome-

nės struktūrą ir suprasti visuomeninius procesus. Reikėjo platesnio tarpdalykinio žvilgsnio, o tuo metu baudžiamosios justicijos institucijose, vyriausybėse organizacijose nusikaltimų klausimus nagrinėjo, kontrolės ir prevencijos priemonės dažniausiai kūrė teisinį išsilavinimą įgiję specialistai. Specialistų, turinčių platesnių sociologijos, psichologijos ir teisės žinių bei metodologinių įgūdžių, atitinkančių Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos akademinį lygį, nebuvo. Šiuos ekspertus dar reikėjo paruošti.

Akademinių pajėgumų atsirasti kriminologinėms studijoms Lietuvoje buvo. Nepaisant griežtos ideologinės kontrolės, net ir sovietiniais laikais (ypač „perestrojkos“ laikotarpiu) Lietuvoje bei kitose Baltijos valstybėse palaipsniui formavosi nepriklausoma, vadinamosios sovietinės kriminologijos atžvilgiu kritinė tradicija, kurioje puoselėjamos idėjos vėliau tapo Lietuvos kriminologijos mokslo atnaujinimo pagrindu (Dobryninas 2018, p. 413–414). Todėl pirmaisiais nepriklausomybės metais Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete jau buvo akademikų grupė, turėjusi kriminologinių tyrimų patirties, kurie kryptingai domėjosi nusikaltimų ir deviacijų temomis ir dalyvavo įvairiuose tarptautiniuose kriminologiniuose projektuose. Jie taip pat pradėjo plėtoti kontaktus su Vakarų kriminologais, kurie buvo ypač svarbūs kuriant naujas studijas.

Vienas iš tokių kontaktų tapo impulsu kurti kriminologijos studijas Filosofijos fakultete. 1993 metais Vilniaus universitete viešėjo ir paskaitas skaitė kriminologijos profesorė iš Toronto (Kanada) universiteto Maeve McMahon. Jos atvežta *tarpdalykinių kriminologijos studijų* idėja ir tapo naujųjų studijų Filosofijos fakultete pagrindu. Pradėta buvo nuo magistrantūros studijų. Sociologijos ir kriminologijos (kaip ir Psichologijos ir kriminologijos) magistrantūros programa Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete pradėta vykdyti 1999 m.³. Ir tai buvo pirmoji sociologinė kriminologijos studijų programa Centrinėje ir Rytų Europoje, unikali dar ir tuo, kad atkartoto anglosaksiškas tradicijas (kaip, pavyzdžiui, JAV) ir buvo glaudžiai susieta su sociologijos mokslu.

³ Psichologijos ir kriminologijos magistrantūros studijos po dvejų metų buvo laikinai sustabdytos dėl kilusių organizacinių ir metodinių problemų. Pažymėtina, kad iš pradžių buvo planuota kurti vieną tarpdalykinę kriminologijos magistro studijų programą su sociologine ir psichologine specializacija. Tačiau tuometinė mokslo ir studijų klasifikacinė struktūra buvo nepalanki tokiai idėjai. Prie šios kiek modifikuotos idėjos vėl buvo grįžtama 2006 m. (žr. 1.3 poskyrį). 2008 m. Psichologijos ir kriminologijos magistrantūros studijos (vėliau pervadintos į Teisės psichologijos magistrantūros studijas) buvo atnaujintos ir vykdomos iki šiol.

Todėl dėsninga, kad šios studijos buvo sukurtos būtent Filosofijos fakultete, kur buvo vykdomos ir sociologijos studijos.

Naująja Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros programa buvo siekta parengti socialinių mokslų profilio specialistus, gebančius suvokti visuomenėje vykstančius procesus, tirti socialinę tikrovę, taikyti įgytas sociologines žinias įvairių deviacijos formų analizei bei efektyviai dirbti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos srityje.

Po septynerių metų įvyko tai, ką galima įvardyti kaip magistro studijų „perkrovimą“. Perkrovimu, reiškiančiu tam tikro dalyko atnaujinimą, galima vadinti laikotarpį, kurį patyrė sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijos Vilniaus universitete 2006–2008 m. Tuo metu subrendo poreikis ir atsirado galimybė peržiūrėti ir įvertinti sukauptą patirtį⁴. Šiame darbe studijų kūrėjai sulaukė didelės pagalbos iš užsienio kriminologų. Atskirai paminėtinas ilgamečio Europos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės instituto prie Jungtinių Tautų (HEUNI) direktoriaus Kauko Aromaa (1943–2019) ir Freiburgo universiteto Psichologijos instituto profesoriaus Helmuto Kury indėlis. Jie ne kartą lankėsi Vilniaus universitete, konsultavo tarpdalykinių kriminologijos studijų kūrėjus, skaitė paskaitas studentams. Taip pat paminėtina 2008 m. gegužės 9–10 d. Vilniuje įvykusi konferencija „Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos“, kurioje studijų perspektyvas aptarė ir savo patirtimi dalijosi tokie žinomi Europos ir pasaulio kriminologai kaip L. T. Holmes'as (Melburno universitetas, Australija), K. Krajewski (Krokvos Jogailos universitetas, Lenkija), G. Meško (Mariboro universitetas, Slovėnija), V. Ruggiero (Londono Midlseksio universitetas, Didžioji Britanija), R. V. Swaaningen'as (Roterdamo Erazmo universitetas, Olandija), J. Spencer'is (Mančesterio universitetas, Didžioji Britanija), F. Sack'as (Hamburgo universitetas, Vokietija), M. Platek (Varšuvos universitetas, Lenkija) ir kiti.

Pirmiausia studijų peržiūrėjimą 2006–2008 m. lėmė tarptautinis kontekstas. Tuo metu Lietuva jau buvo tapusi Europos Sąjungos nare⁵, todėl neatsitik-

⁴ Studijų atnaujinimas vyko pasinaudojus Europos Sąjungos teikiama parama. Buvo parengtas ir 2006–2008 m. įgyvendintas projektas „Tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos studijos Vilniaus universitete“ (2 prioritetas „Žmogiškųjų išteklių plėtra“, BPD 2.5 priemonė „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“ pagal veiklos sritį „Magistrantūros, doktorantūros ir podiplominės studijos prioritetinėse MTEP srityse ir jų mobilumo užtikrinimas“).

⁵ ES nare Lietuva tapo 2004 m. gegužės 1 d.

tinai turėjo atsižvelgti į situaciją Europoje ir paisyti ES keliamų reikalavimų. O ES tuo metu buvo akcentuojama kriminologijos mokslo plėtra ir kartu tam sudaromos sąlygos. Pavyzdžiui, buvo sukurtos tokios struktūros kaip Europos nusikaltimų prevencijos tinklas (*European Crime prevention Network*), Organizuoto nusikalstamumo Europos forumas (*European Forum of Organized Crime*). Kriminologinių žinių reikalingumas buvo pabrėžiamas dėl jų taikomojo pobūdžio. Pavyzdžiui, Europos Vadovų Tarybos 2002 m. rugsėjo 30 d. sprendime, kuriuo buvo priimta specifinė tyrimų, technologinės plėtros ir pristatymų programa „Europos mokslinių tyrimų erdvės integravimas ir stiprinimas“ (2002–2006) (2002/834/EC), prioritetiniais pripažinti taikomieji tyrimai, skirti nusikaltimų tendencijų ir naujų nusikaltimų priežasčių prognozei bei nusikaltimų prevencijos politikos efektyvumo vertinimui⁶.

Kriminologinių žinių poreikis buvo akcentuojamas ir nacionaliniu lygmeniu⁷. 2003 m. nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje pabrėžta, kad „*pagrindinis nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslas – kriminogeninių procesų stabilizavimas ir plitimo mažinimas <...>*“, taip pat pažymėta, jog „*nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti sėkminga, tik įtraukiant visus socialinius subjektus <...>. Šie veiksmai turėtų būti koordinuojami ir remti mokslu ir praktika <...>*“ Taip pat buvo pripažinta, kad nusikaltimų tendencijas gali parodyti ne oficialioji statistika, bet specialūs tyrimai, kurie tuo metu buvo labai reti. Kartu pabrėžta, jog tam, kad nusikaltimų kontrolės ir prevencijos politika būtų sisteminga, prie to turi prisidėti švietimo politika, kuri atsakinga už kvalifikuotų profesionalų rengimą. Kitaip tariant, tuo turėjo užsiimti mokslo tyrimų ir studijų institucijos.

Revizuoti jau septynerius metus vykdomas kriminologijos magistrantūros studijas skatino ir vidiniai universiteto veiksniai. Akredituojant studijų programas, užsienio ekspertai siūlė stiprinti Filosofijos fakulteto bendradarbiavimą su Teisės fakultetu ir sukurti atskirą magistrantūros studijų programą „Teisė

⁶ Vėliau, 2007–2012 m., buvo vykdoma speciali „Kovos ir prevencijos su nusikaltimais programa“ (*The Programme Prevention of and Fight against Crime*) kaip bendrosios „General Programme on Security and Safeguarding Liberties“ dalis.

⁷ Apie poreikį buvo pažymėta tokiuose dokumentuose: LR Seimo statute, LR Vyriausybės darbo reglamente, LR įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatyme, Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, Nacionalinėje kovos su korupcija programoje, Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje, daugelyje kitų teisės aktų.

ir kriminologija“. Taip pat, vertinant rengiamų specialistų poreikį darbo rinkoje, buvo suprasa, kad jis yra nemažas⁸. Peržiūrėti studijas skatino ir Europos kriminologų draugijos⁹ konferencijose nuolat akcentuotas kriminologinių studijų universitetuose poreikis.

Visos šios priežastys kartu paėmus lėmė naujų *jungtinių tarpkryptinių kriminologijos studijų* kūrimą, kuris truko dvejus metus ir buvo baigtas 2008 m.¹⁰ Vykstant glaudžiam tarpinstituciniam ir tarpfakultetiniam bendradarbiavimui buvo iš esmės pertvarkyta *Psichologijos ir kriminologijos magistrantūros programa*, atnaujinta *Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros programa* Filosofijos fakultete, o Teisės fakultete atnaujinta studijų programos *Teisė* studijų atšaka *Kriminologija*. Jų tikslas buvo rengti aukščiausio lygio kriminologijos specialistus, turinčius pakankamai teisės, sociologijos ir psichologijos žinių¹¹. Panašaus pobūdžio programos tuo metu nebuvo ne tik Lietuvoje, Centrinėje ir Rytų Europoje, bet tokios programos tuo metu buvo retos ir Vakarų Europoje bei Šiaurės Amerikoje.

Visos trys programos kurį laiką buvo sėkmingai įgyvendinamos. Tačiau nuo 2015 m. Kriminologijos specializacijos vykdymas Teisės fakultete buvo nutrauktas. Kitos dvi magistrantūros programos – Sociologijos ir kriminologijos ir pakeistu pavadinimu – Teisės psichologijos – ruošia kriminologijos specialistus Filosofijos fakultete iki šiol.

Netrukus, sukūrus tarpkryptines kriminologijos studijas, įvyko kitas Lietuvos kriminologijai reikšmingas įvykis. 2010 m. gegužės 27 d. buvo įkurta Lietu-

⁸ 2004 m. atlikus kokybinį tyrimą su ekspertais, atstovaujančiais universitetų bendruomenėms, vyriausybiniams ir socialinėms organizacijoms, paaiškėjo, kad kvalifikuotų kriminologų Lietuvoje reikia ne tiek dėl nemažėjančio nusikaltimų skaičiaus, kiek dėl didėjančios nusikalstamo elgesio ir deviacijų įvairovės, kurių supratimui reikia platesnio požiūrio.

⁹ European Society of Criminology. Prieiga per internetą: <<https://www.esc-eurocrim.org/>>.

¹⁰ Šį projektą įgyvendino Vilniaus universitetas bendradarbiaudamas su projekto partneriu Teisės institutu (vėliau – Lietuvos teisės institutas). Universitetas buvo atsakingas už studijų programų sukūrimą ir vykdymą, o Teisės institutas – už profesinės praktikos organizavimą. Kuriant ir adaptuojant studijų programas, bendradarbiavo Filosofijos ir Teisės fakultetai.

¹¹ Naujus kursus rengė ir esamus atnaujino didelė dėstytojų komanda, taip pat jiems padėjo doktorantai, kurie kartu tobulino savo akademinį įgūdį. Teisės instituto mokslininkai parengė dvi kriminologinės praktikos programas: „Taikomųjų kriminologinių tyrimų praktinio mokymo programa“ ir „Nusikaltimų prevencijos projektų rengimo ir ekspertinio vertinimo praktinio mokymo programa“. Projekto metu programos ne tik buvo kuriamos ir atnaujinamos, bet kartu ir vykdomos: kursai buvo dėstomi Filosofijos ir Teisės fakultetuose, o kriminologinė praktika vyko Teisės institute.

vos kriminologų asociacija¹² (toliau – LKA). Ji vienija mokslininkus ir praktikus, akademikus ir studentus, besidominčius kriminologinėmis temomis Lietuvoje. Kartu iki šiol ji tarnauja kaip platforma idėjų mainams nacionaliniu lygmeniu ir padeda palaikyti tiek kriminologijos mokslo, tiek studijų gyvybingumą¹³.

Praėjus beveik aštuoneriems metams po tarpkryptinių magistro studijų sukūrimo Filosofijos fakultetas tapo pasirengęs trečiam kokybiniam pokyčiui – kriminologijos bakalauro studijoms. Vilniaus universiteto dėstytojų sukaupta kriminologijos magistrantūros studijų vykdymo ir tarptautinė akademinė patirtis, Filosofijos fakulteto vadovybės palaikymas, Filosofijos ir Teisės fakultetų bendradarbiavimas, akademiškai ir profesiskai sustipręję Filosofijos fakulteto absolventai, apsigynę daktaro disertacijas kriminologinėmis temomis, buvo stiprus akstinas ir pagrindas kriminologijos bakalauro studijų programos „Kriminologija“ atsiradimui 2017 metais¹⁴.

Kuriant šias bakalauro studijas, nuosekliai buvo tęsiama jau magistrantūroje pradėta *tarpdalykiškumo* tradicija. Studijų tikslas buvo įdiegti studentams ne tik kriminologijos, bet ir artimų kriminologijai dalykų – sociologijos, teisės, psichologijos, ekonomikos ir kitų giminingų mokslų žinių pagrindus bei suteikti gebėjimus jas pritaikyti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos srityje. Tokios tarpdalykinės kriminologijos – būtent bakalauro – studijos buvo pirmos ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyninėse Baltijos valstybėse.

¹² Lietuvos kriminologų asociacija. Interneto svetainė: <www.kriminologija.lt>.

¹³ Norėtusi paminėti ir LKA susikūrimo aplinkybes. Glaudus mokslininkų ir tyrėjų bendradarbiavimas 2006–2008 m. kuriant tarpkryptines kriminologijos studijas VU baigėsi tuo, kad buvo ne tik rastas bendras vardiklis derinant tris ganėtinai skirtingas studijų programas (psichologijos, sociologijos ir teisės), bet kartu sudarė sąlygas atsirasti kolegiskais sinergijos ryšiais susijusių bendraminčių grupei, jungiančiai Baudžiamosios teisės, Sociologijos ir Bendrosios psichologijos katedrų akademikus, taip pat mokslininkus iš Teisės instituto. Tai buvo būtent ta komanda, kuri priėmė Europos kriminologų draugijos pasiūlymą ir 2011 m. rugsėjo 21–23 d. Vilniuje organizavo metinę konferenciją „Rethinking Crime and Punishment in Europe“. Konferencijos organizavimui kaip vykdanči organizacija ir buvo įkurta Lietuvos kriminologų asociacija.

¹⁴ 2016 metais Filosofijos fakulteto dekanas prof. A. Poviliūno paraginta ir fakulteto vadovybės palaikoma studijų programos rengimo komanda, kurią sudarė sociologai, kriminologai, teisininkai, psichologai, filosofai (prof. dr. (HP) Aleksandras Dobryninas, prof. dr. (HP) Gintautas Valickas, prof. habil. dr. Gintaras Švedas, doc. dr. Gintautas Sakalauskas, dr. Jolanta Aleknevičienė, dr. Margarita Dobrynina, dr. Aušra Pocienė, dr. Simonas Nikartas, Renata Giedrytė-Mačiulienė, Mindaugas Gilaitis), parengė tarpkryptinę ir tarpdalykinę bakalauro studijų programą „Kriminologija“. Studijų programa gavo Studijų kokybės vertinimo centro akreditaciją penkeriems metams.

Kaip ir kuriant bei peržiūrint magistrantūros studijas, taip ir kriminologijos bakalauro studijų programa buvo formuojama atliepiant to meto visuomenės, taip pat ir kriminalinės justicijos institucijų poreikius¹⁵. Pirmiausia ketinimą kurti šias naujas bakalauro studijas sustiprino aiškus kriminologijos specialistų poreikis įvairiose vyriausybėse ir nevyriausybėse nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institucijose. Reikėjo specialistų, kurie gebėtų surasti, susisteminti ir išanalizuoti kriminologinę informaciją, atlikti nusikaltimų socialinių problemų stebėseną, organizuoti ir vykdyti kriminologinius tyrimus, pristatyti jų rezultatus, įvertinti grėsmės visuomenės saugumui bei įvertinti ir profesionaliai pakomentuoti kriminogeninius įvykius medijose. Skirtingai nuo magistro studijų, bakalauro studijos galėjo parengti specialistus, daugiau orientuotus į praktiką nei mokslinę veiklą.

Antra, tokių studijų atsiradimas ir specialistų parengimas turėjo sumažinti tvyrantį nesusikalbėjimą tarp teoretikų ir praktikų. Formuojant baudžiamąją ir bausmių vykdymo politiką, analizuojant veiksnius, darančius įtaką nusikaltimų darymui, kuriant nusikaltimų prevencijos programas ir kitus strateginius dokumentus, svarbu, kad būtų pritaikomos naujausios mokslo žinios ar bent į jas atsižvelgiama. Buvo suvokta, kad situacija galėtų keistis, jei būtų pakankamas kriminologo darbą dirbančių asmenų skaičius praktiniame lygmenyje.

Trečia, kaip ir prieš dešimtmetį, taip ir tuomet nacionaliniuose teisės aktuose buvo akcentuojama partnerystės tarp mokslo ir studijų institucijų ir už viešąją saugumą atsakingų institucijų svarba¹⁶ ir mokslinių žinių taikymo

¹⁵ Siekiant įvertinti studijų poreikį, atliktas žvalgomas profesinio lauko tyrimas. Jį sudarė trys etapai: (1) kokybiniai interviu su Lietuvos kriminologijos mokslo ekspertais ir policijos pareigūnais apie kriminologijos mokslo specifiką bei šio mokslo panaudojimą praktikoje; (2) magistrantūros studijų programos „Sociologija ir kriminologija“ absolventų karjeros stebėsenos duomenų analizė; (3) fokusuota grupinė diskusija su kriminologų potencialiais darbdaviais ir programos socialiniais partneriais apie gebėjimus, kurie yra svarbūs kriminologijos specialistų karjerai, bei tokių specialistų poreikį jų institucijose.

¹⁶ LR Seimo statute, LR Vyriausybės darbo reglamente, LR teisėkūros pagrindų įstatyme, tuo metu galiojusioje Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, ją pakeitusioje Viešojo saugumo plėtos programoje, Nacionalinėje kovos su korupcija programoje, Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje, daugelyje kitų teisės aktų buvo akcentuojamas kriminologijos žinių plėtos poreikis. Pavyzdžiui, 2006 m. birželio 7 d. LR Seimo valdyba, atsižvelgdama į Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto siūlymą, nusprendė sudaryti darbo grupę teisės aktų ir jų projektų antikorupecinio bei kriminologinio vertinimo sistemai tobulinti ir jos veiksmingumui didinti.

praktikoje būtinumas. Pavyzdžiui, „Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programoje“¹⁷ buvo teigiama, kad bus siekiama „įstaigų veikloje plačiau taikyti mokslinių tyrimų rezultatus ir pažangias technologijas, plėtoti partnerystę su mokslo ir studijų institucijomis bei privačiu sektoriumi ir didinti investicijas į pažangias technologijas“ (53.2.6 punktas). Programoje buvo numatyti uždaviniai, kuriuos įgyvendinant kriminologijos specialistų, turinčių sociologijos, teisės ir psichologijos mokslų kompetencijų rinkinius, indėlis būtų svarbus ir tikslingas.

Reikia pažymėti, kad tuo metu įvairiose valstybinėse institucijose siekiant įvertinti atskiras deviacijas, nusikaltimus ir saugumo grėsmes buvo ir yra nuolat atliekami kriminologiniai tyrimai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba korupcijos suvokimo ir patirties situacijai įvertinti atlieka „Lietuvos korupcijos žemėlapių“ tyrimą¹⁸, kurio metodologiją parengė Vilniaus universiteto mokslininkai, dirbantys kriminologijos srityje (Ališauskienė, Dobryninas, Žilinskienė 2005), 2001–2008 m. laikotarpiu korupcijos žemėlapių tyrimus vykdė „Transparency International“ Lietuvos skyrius¹⁹, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija atlieka visuomenės saugumo jausmo ir teisėsaugos institucijų veiklos vertinimus ir kt.²⁰

Drąsos kurti tokias unikalias Baltijos regione bakalauro studijas suteikė ir tuometinė sėkminga užsienio valstybių patirtis. Kriminologijos bakalauro studijos jau buvo vykdomos Europos (Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Ispanijos, Italijos, Lenkijos, Nyderlandų, Belgijos, Norvegijos, Švedijos), JAV, Kanados, Australijos ir kitų šalių universitetuose²¹. Tokios programos ne tik nominaliai egzistavo, bet įrodė savo poreikį ir populiarumą. Pavyzdžiui, Man-

¹⁷ Patvirtinta 2015 m. gegužės 7 d. LR Seimo nutarimu Nr. XII-1682. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb>>.

¹⁸ Prieiga per internetą: <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>>.

¹⁹ Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/>>.

²⁰ Prieiga per internetą: <<https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/gyventoju-apklausa>>.

²¹ 2017 metais, kuomet buvo rengiama kriminologijos bakalauro studijų programa Lietuvoje, Didžiosios Britanijos universitetuose buvo siūloma 308 kriminologijos bakalauro studijų programos, Kanados – 22 studijų programos, JAV – 383 studijų programos, Australijos – 36 studijų programos. Šios valstybės yra laikomos lyderėmis kriminologijos mokslo, tyrimų ir jų praktinio pritaikymo srityse. Interneto svetainės <https://www.studyportals.com> duomenys [žiūrėta 2016 m. lapkričio–gruodžio mėn.].

česterio universitete, kuris turi vieną stipriausių kriminologijos bakalauro programų Didžiojoje Britanijoje, 2015 m. į 70 vietų pretendavo 480 norinčių studijuoti kriminologiją²². Taip pat didžiosios dalies Didžiosios Britanijos universitetų kriminologijos bakalauro programų studentų įsidarbinimo (per pirmuosius šešis mėnesius po universiteto baigimo) rodikliai siekė 100 proc.²³ Apie 400 diplomuotų kriminologų per metus išleidžiami į darbo rinką Belgijoje, 150-iai iš jų kriminologija yra vienintelis išsilavinimas. Reaguojant į tokias tendencijas, kaimyninėje Lenkijoje buvo įgyvendinamos trys kriminologijos bakalauro studijų programos²⁴. Lietuvoje tokių studijų nebuvo, todėl, kaip rodo praktika, iki 2017 metų mokyklų abiturientai, norėdami studijuoti kriminologiją, rinkosi JAV arba Vakarų Europos universitetus.

Be jau minėtų veiksnių, kurie turėjo įtakos kriminologijos bakalauro studijų programos atsiradimui Lietuvoje, ne mažiau svarbus buvo institucinis palaikymas. Kriminologijos bakalauro studijų programos Vilniaus universitete idėjai pritarė Europos kriminologų draugija, Lietuvos kriminologų asociacija ir studijų programos socialiniai partneriai (Policijos departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos ir Kalėjų departamentas prie LR teisingumo ministerijos). Bendradarbiavimas su jais padėjo suprasti kriminologijos specialistams reikalingų kompetencijų poreikį, šių specialistų darbo pobūdį ir galimą darbo vietų skaičių partnerių institucijose.

Tokia kriminologijos studijų nuo pirmosios magistro iki dabartinės bakalauro programos raida per 20 metų įrodo kriminologijos žinių ir disciplinos poreikį Lietuvoje. Kartu yra aišku, jog šių studijų atsiradimas nėra atsitiktinis, bet kryptingų ir nuoseklių akademinių pastangų rezultatas, atliepiantis besikeičiančios visuomenės situaciją.

²² Prieiga per internetą: <<http://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/07052/ba-criminology/#course-profile>> [žiūrėta 2016 m. lapkričio–gruodžio mėn.].

²³ Prieiga per internetą: <<https://www.whatuni.com/degree-courses/search?subject=criminology&sort=empd>> [žiūrėta 2016 m. lapkričio–gruodžio mėn.].

²⁴ Interneto svetainės <http://www.bachelorsportal.eu> duomenys [žiūrėta 2016 m. lapkričio–gruodžio mėn.].

Kriminologijos studijų programų elementai

Studijų programos pavadinimas, tikslas, suteikiamas kvalifikacijos laipsnis, ugdomos kompetencijos, studijų programos planas, apimantis studijų dalykų išsidėstymą, studijų programos skiriamieji bruožai bei profesinės galimybės yra įprastiniai studijų programos elementai. Kriminologijos studijų programų elementai yra vienas iš objektyvacijos instrumentų, atspindinčių esmines kriminologijos studijų vystymo kryptis bei praplečiantis kriminologinio žinojimo konstravimo analizės galimybes. Objektyvuotos prasmės suvokiamos ir perduodamos kitiems individams kaip žinojimas (Berger, Luckmann 1999). Analizuojant kriminologijos magistrantūros ir bakalauro studijų programų elementus, išryškėja kuriamo kriminologinio žinojimo turinys ir reikšmės.

Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programa

Kaip buvo minėta, 1999 m. buvo pradėta vykdyti Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programa. Per dvejus metus pabaigus studijas ir sėkmingai apgynus magistro darbą, absolventams buvo ir yra suteikiamas sociologijos magistro kvalifikacinis laipsnis. Šios programos privalomi dalykai sudaro apie trečdalį visų dėstomų studijų dalykų. Privalomų kursų struktūra atitinkamai sudaryta iš kriminologinių²⁵, baudžiamosios teisės²⁶ ir socialinių mokslų ar sociologijos kursų²⁷. Teisinius kursus sociologams-kriminologams dėsto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros dėstytojai, o psichologiniai kursai skaitomi Filosofijos fakulteto Bendrosios psichologijos katedros dėstytojų. Šalia privalomųjų studentams siūlomi ir du pasirenkamųjų kursų blokai. Pirmasis yra teisės ir kriminologijos disciplinų²⁸, o antrasis – sociologi-

²⁵ „Kriminologijos teorijos“, „Kriminologiniai diskursai“ ir kt.

²⁶ „Baudžiamoji teisė“, „Baudžiamasis procesas“ ir kt.

²⁷ „Šiuolaikinės socialinių mokslų metodologinės problemos“, „Deviacijų sociologija“, „Sociologiniai tyrimų metodai kriminologijoje“ ir kt.

²⁸ Šiam blokui tik sukūrus studijas priklausė tokie kursai kaip „Bausmių vykdymas“, „Socialinės resocializacijos problemos“, „Asocialaus elgesio psichologija“, „Pagrindinės teisės sociologijos kryptys“, „Marginalinių grupių sociologija“, „Teisės filosofija“, „Lietuvos valstybės ir teisės istorija“, „Nusikaltimų kvalifikavimo problemos“, „Socialiniai ir demografiniai nusikaltimų veiksniai“, „Nepilnamečių nusikaltimai“, „Socialinės korupcijos problemos“.

jos ir kitų socialinių mokslų disciplinų²⁹ blokas³⁰. Taip pat studentai gali rinktis laisvai pasirenkamus dalykus iš kitų Vilniaus universitete siūlomų kursų.

Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programa, tiek ją sukūrus, tiek dabar, buvo ir yra siekiama ugdyti tokias *bendrasias* studentų *kompetencijas* kaip: vykdyti sociologinį-kriminologinį tyrimą; surasti, analizuoti ir sisteminti informaciją; taikyti žinias praktikoje; suprasti skirtingus visuomenės narių požiūrius ir elgesį ir pan. Studijų metu magistrantai ugdo ir *dalykines kompetencijas*: identifikuoti ir analizuoti kriminologines problemas; taikyti sociologines ir kriminologines teorijas jų analizei; analizuoti kriminogeninius veiksnius, taikant sociologijos bei kriminologijos metodologiją; analizuoti kiekybinę ir kokybinę informaciją; interpretuoti analizės rezultatus ir kt.

Studijų programoje siekiama užtikrinti, kad studentai gautų ne tik teorinių žinių, bet ir įgytų kriminologinių tyrimų vykdymo patirties. Tai ypač svarbu tiems, kurie po studijų planuoja dirbti baudžiamosios justicijos sistemoje, vyriausybinese ar nevyriausybinese organizacijose. Praktinės patirties studentai įgyja dvejus metus rengdami baigiamąjį mokslinį tiriamąjį darbą ir studijų pabaigoje atlikdami kriminologinę praktiką. Baigiamieji rašto darbai būna teorinio arba taikomojo empirinio pobūdžio. Teorinio pobūdžio darbuose studentai turi pademonstruoti originalų požiūrį į egzistuojančias teorijas ar metodologines procedūras ir jas kritiškai revizuoti. Empirinio pobūdžio darbai skirti atskleisti studentų gebėjimus taikyti kriminologinio tyrimo metodus nagrinėjant socialinės kontrolės ar deviacijų problemas³¹. Be baigiamojo rašto darbo ir praktikos, magistrantūros studentai turi ir kitų galimybių atlikti empirinius tyrimus ar nedidelius mokslo darbus. Tai vyksta dėstytojų inicia-

²⁹ „Šiuolaikinės informacinės visuomenės teorijos“, „Masinės komunikacijos kritinės teorijos“, „Organizacinė psichologija“, „Moderniosios ekonomikos teorijos“, „Gyventojų užimtumo teorijos ir darbo rinka“, „Ideologijos teorijos“, „Refleksyvioji sociologija: Bourdieu“, „Socialiniai pokyčiai Lietuvoje“, „Elito teorijos ir tyrimai“, „Žinojimo sociologija“, „Postmoderniosios socialinės teorijos“.

³⁰ Per 20 studijų vykdymo metų kursų struktūra buvo koreguojama, vietoj vieno pasiūlomi nauji arba modifikuojami esami.

³¹ Pirmųjų studijų metų pabaigoje studentai turi atsiskaityti už atliktą darbo dalį. Antrųjų metų pabaigoje 4-asis semestras skirtas pabaigti darbui. Paskutinį semestrą studentai taip pat atlieka kriminologinę praktiką baudžiamosios justicijos institucijose, vyriausybinese ar nevyriausybinese organizacijose.

tyva, jų dėstomų kursų metu³². Taip pat magistrantai gali savanoriškai prisijungti prie fakulteto dėstytojų atliekamų tyrimų. Iš jų paminėtini tokie kaip prof. A. Dobrynino atliktas tyrimas „*Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*“ (2000) arba prof. A. Poviliūno ir prof. A. Dobrynino tyrimas „*Žalingų įpročių prevencija*“ (2001–2002).

2006–2008 m. vykdant projektą „*Tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos studijos Vilniaus universitete*“, kaip jau buvo minėta, buvo iš naujo sukurta *Psichologijos ir kriminologijos magistrantūros programa* ir atnaujintos *Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros programa* ir Teisės studijų atšaka *Kriminologija*³³. Be atskirų kiekvienai iš trijų studijų programų skirtų kursų buvo parengti ir bendri visų programų studentams skirti kursai – tokie, kuriuos galėtų studijuoti visų trijų specialybių studentai. Siekiant parengti plataus profilio specialistus, į studijų programas buvo integruojami kitų dviejų disciplinų kursai: į Teisės studijų atšakos *Kriminologijos* programą buvo integruojami psichologijos ir sociologijos kursai ir atitinkamai buvo formuojamos kitos dvi studijų programos. Pabaigę tarpkryptines kriminologijos studijas, magistrantai įgijo atitinkamas bazines savo disciplinų (teisės, psichologijos arba sociologijos) ir kartu specializuotas psichologijos, sociologijos arba teisės žinias. Specialisto profilis buvo formuojamas taip, kad pabaigę absolventai galėtų dirbti tiek vyriausybiname, tiek nevyriausybiname ir privačiame sektoriuose. Jų kompetencijos apėmė įvairius nusikaltimų kontrolės ir prevencijos aspektus: nuo kriminogeninės situacijos analizės iki resocializacijos, atskirties mažinimo programų, nepilnamečių justicijos ir pan.³⁴.

³² Pavyzdžiui, kursų „Socialinės korupcijos problemos“, „Deviacijų sociologija“, „Kriminologiniai diskursai“ metu studentai turi atlikti nedidelius kriminologinius tyrimus. Pasirinkusieji kursus „Socialinės resocializacijos problemos“, „Kriminologinės teorijos“, „Deviantinių grupių sociologija“ rašo teorinius darbus.

³³ Kaip dar vieną objektyvacijos elementą galima paminėti projekto metu parengtus vadovėlius ir mokymo priemones: „Kriminologijos teorijos“, „Socialinės deviacijų problemos“, „Kriminologijos žinybas“, „Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė“, „Graffiti kaip nelegali vizualinė raiška“, „Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje“ ir kt.

³⁴ Vykdant projektą buvo galvojama apie studijų tęstinumą, todėl dėmesys skirtas doktorantams, kurie ateityje potencialiai galėjo tapti jungtinių kriminologijos studijų dėstytojais. Projekto metu jie kartu su dėstytojais rengė studijų programas ir kursus, rašė vadovėlių ir metodinių priemonių dalis, taip pat turėjo galimybę stažuotis pažangiuose Europos mokslo, studijų ir tyrimų centruose, tokiuose kaip Freiburgo universitetas ir Makso Planko užsienio šalių ir tarptautinės baudžiamosios teisės institutas Vokietijoje, taip pat Europos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institutas Helsinkyje (HEUNI) Suomijoje.

Šių magistro studijų absolventai gali rinktis mokslininko kelią ir toliau studijuoti atitinkamose doktorantūros programose arba dirbti kaip tyrinėtojai įvairiose akademinėse institucijose. Taip pat jie gali dirbti ekspertais srityse, kurios reikalauja kriminologinio išmanymo, arba taikyti praktikoje savo žinias institucijose, atsakingose už nusikaltimų kontrolės ir prevencijos strategijų įgyvendinimą.

Kriminologijos bakalauro studijų programa

2017 m. pradėtos vykdyti Kriminologijos bakalauro studijų programos trukmė – treji su puse metų³⁵. Šia programa siekiama parengti kriminologijos specialistus, gebančius taikyti tarpdalykines kriminologines žinias nusikaltimų bei socialinių deviacijų kontrolės ir prevencijos srityse, vykdyti kriminologinius tyrimus, analizuoti kriminogenines problemas ir siūlyti jų praktinius sprendimus ir taip prisidėti prie baudžiamosios justicijos strategijų vykdymo. Esminis studijų programos ypatumas – integruotos kriminologijos, sociologijos, teisės ir psichologijos mokslų žinios ir studentams suteikiami kitų gimininių kriminologijai dalykų, tokių kaip filosofija, ekonomika, socialinė statistika, pagrindai. Pabaigus studijų programą ir apgynus sociologijos krypties baigiamąjį darbą, absolventams suteikiamas socialinių mokslų bakalauro laipsnis.

Pagal pradinį sumanymą studijų programą sudarė per penkiasdešimt skirtingų studijų dalykų. Pirmasis studijų semestras yra įvadas į kriminologiją kaip tarpdalykinį mokslą³⁶. Antrieji studijų metai skirti pagrindinių gimininių kriminologijai dalykų (sociologijos, teisės, psichologijos ir kt.) tyrimų sričių išmanymui ugdyti³⁷. Trečiaisiais studijų metais gilinamos tarpdalykinės ži-

³⁵ Ją sudaro 210 studijų kreditų.

³⁶ Semestro metu buvo dėstomi tokie studijų dalykai kaip „Įvadas į studijas ir kriminologo profesija“, „Sociologijos įvadas“, „Psichologijos įvadas“, „Įvadas į teisinę sistemą“. Pirmų studijų metų antroje pusėje buvo numatyti sociologijos, psichologijos ir teisės krypčių dalykai: „Deviacijų sociologija“, „Deviacijų psichologija“, „Įvadas į baudžiamąją justiciją. I dalis“, „Ekonomikos pagrindai“. Taip pat siūlomi ir pasirenkamieji dalykai: „Policijos veikla“, „Profesionalios anglų kalbos kriminologijoje pagrindai“ bei „Migracijos procesai“.

³⁷ 2017 m. studijų plane numatyti šie privalomi dalykai: „Klasikinės kriminologijos teorijos“, „Socialiniai tyrimai kriminologijoje“, „Kriminologija“, „Įvadas į baudžiamąją justiciją. II dalis“, „Teisės saugos pareigūnų psichologija“, „Duomenų analizė kokybinuose ir kiekybinuose tyrimuose“, „Nepilnamečių nusikalstamas elgesys ir teisinė atsakomybė“, „Teisės

nios ir formuojami praktiniai kriminologijos specialisto įgūdžiai³⁸. Ketvirtųjų studijų metų paskutinis (ir vienintelis) semestras skirtas profesinei praktikai ir baigiamojo bakalauro darbo rengimui. Profesinės kriminologinės praktikos tikslas yra suprasti profesinio lauko darbo specifiką kriminologijos srityje ir pradėti kaupti su ja susijusią darbinę patirtį.

Visu studijų laikotarpiu ugdomos *bendrosios* studentų *kompetencijos*, tokios kaip analitinis mąstymas (gebėjimas rasti, analizuoti ir sisteminti informaciją iš įvairių šaltinių taikant informacines komunikacines technologijas), socialiniai gebėjimai (gebėjimas bendrauti bei bendradarbiauti, atliekant užduotis įvairiose aplinkose, bei dirbti savarankiškai), komunikaciniai gebėjimai (gebėjimas raštu ir žodžiu bendrauti profesinėje aplinkoje ir su kitų sričių specialistais). Ne mažiau svarbios yra ir *dalykinės kompetencijos*: socialinių teorijų išmanymas, gebėjimas jas taikyti kriminalinės justicijos problemų analizei; gebėjimas analizuoti kriminogeninius veiksmus, taikant socialines teorijas ir metodologijas; gebėjimas planuoti, organizuoti ir vykdyti kriminologinius tyrimus, analizuoti kiekybinę ir kokybinę informaciją, taikant statistinės analizės metodus, ir interpretuoti analizės rezultatus, įvertinti duomenų kokybę ir pristatyti tyrimų rezultatus.

Šioje vietoje verta paminėti fokusuotą grupinę diskusiją³⁹, kurios metu ekspertai⁴⁰ vertindami kriminologijos specialistui reikalingas bendrąsias kompetencijas iš pateikto sąrašo⁴¹ labai svarbiomis įvardijo *dalykines*: savo sri-

ir nusikaltimų tyrimo psichologija“. Pasirenkamieji studijų dalykai: „Nusikaltimai elektroninėje erdvėje“, „Medijos ir nusikaltimai“, „Terorizmas“, „Žmogaus teisės ir socialinis darbas“, „Gyvenimo kelio sociologija“, „Informaciniai išteklių kriminologijoje“, „Lietuvos kriminologijos istorija“, „Sprendimo priėmimo psichologija“, „Viktimologija“.

³⁸ 2017 m. studijų plane numatyti šie privalomi dalykai: „Šiuolaikinės kriminologijos teorijos“, „Psichikos sveikata ir sutrikimai baudžiamosios justicijos sistemoje“, „Baudžiamosios atsakomybės realizavimo pagrindai“, „Taikomoji kriminologija ir baudžiamoji justicija“, „Bausmių sociologija“, „Socialinių įgūdžių lavinimas“, „Bausmių vykdymo teisiniai ir kriminologiniai pagrindai“, „Kursinis darbas“. Siūlomi šie pasirenkamieji dalykai: „Lyginamoji kriminologija“, „Subkultūrų sociologija“, „Medijų publikacijų analizė“, „Įvadas į baudžiamąją politiką“, „Bausmių taikymo psichologija“, „Vietos savivaldos socialinė politika“, „Geografinė kriminologija“, „Kritinė ir kultūrinė kriminologija“, „Kriminologinių projektų rengimas ir vykdymas“, „Teisėsaugos institucijų viešojo komunikacija“.

³⁹ Pradedant kriminologijos bakalauro studijas Vilniaus universitete buvo atliktas žvalgomasis profesinio lauko tyrimas.

⁴⁰ Policijos, Kalėjimų, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentų, Lietuvos teisės instituto, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teismų, vienos iš nevyriausybinų organizacijų ir žiniasklaidos atstovai.

⁴¹ Buvo išvardyta 31 bendroji kompetencija.

ties žinių ir profesijos supratimą⁴², gebėjimą abstrakčiai mąstyti, analizuoti ir sisteminti informaciją, gebėjimą žinias pritaikyti praktikoje, gebėjimą ieškoti informacijos iš įvairių šaltinių, ją apdoroti ir analizuoti⁴³. Diskusijos dalyviai pabrėžė, kad potencialūs darbdaviai į darbą priimtų kriminologijos specialistus, kurie turi profesinių žinių, geba jas taikyti praktikoje ir nuolat jas atnaujina. Anot ekspertų, šių kompetencijų turintys kriminologijos specialistai galėtų dirbti analitikais, konkrečių instrumentų (pvz., įvairios nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikos, elgesio pataisos programos) taikytojais, taip pat prisidėti prie valstybės bausmių vykdymo politikos įgyvendinimo.

Studijų programos kūrėjų lūkesčiai būsimiems kriminologijos studijų absolventams buvo ir yra dideli. Studijų programoje numatyta, kad absolventų studijų metais įgytos žinios, gebėjimai ir kompetencijos suteiks jiems galimybę dirbti baudžiamosios justicijos ir kitose nusikalstamų veikų kontrolę ir prevenciją įgyvendinančiose institucijose: ministerijose, savivaldybėse, prokuratūroje, policijos ir kitose teisėsaugos institucijose, tokiose kaip Specialiųjų tyrimų tarnyba, Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba, Valstybės saugumo departamentas, bausmių vykdymo ir probacijos sistemoje, resocializacijos ir nepilnamečių justicijos įstaigose, pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančiose įstaigose, mokslinių tyrimų centruose, pabėgėlių priėmimo ir integracijos, žmogaus teisių gynimo, korupcijos, narkotikų kontrolės, prevencijos ir stebėsenos srityse, į žmogaus teisių apsaugą ir socialinių paslaugų teikimą besiorientuojančiose nevyriausybinėse organizacijose bei privačiame sektoriuje. Absolventai taip pat galės tęsti studijas kriminologijos bei kitose socialinių mokslų kryptių magistrantūros studijų programose.

Kriminologijos bakalauro studijų programa Vilniaus universitete buvo ir yra gausi ne tik įvairių studijų dalykų, bet ir juos dėstančių, Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse pripažintų kriminologų, sociologų, teisininkų ir psichologų bei specialistų praktikų. Į programos vykdymą įtrauktos keturios dešimtys dėstytojų, iš kurių dalis yra Filosofijos fakulteto alumnai – sociologijos ir kriminologijos magistrantūros bei sociologijos magistrantūros studijų absolventai, apsigynę daktaro disertacijas kriminologijos tematika.

Taigi aukščiau pateikta kriminologijos magistrantūros ir bakalauro studijų programų elementų analizė rodo akivaizdų tarpdalykinių, atspindinčių profe-

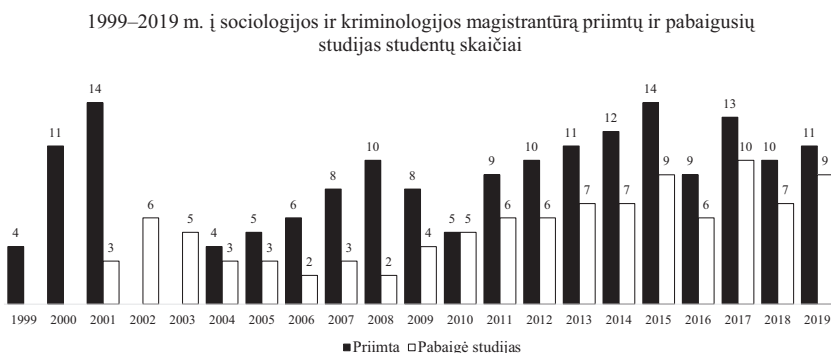
⁴² Šią kompetenciją kaip labai svarbią išskyrė visi 10 fokusuotos grupinės diskusijos dalyvių.

⁴³ Šias kompetencijas kaip labai svarbias pažymėjo 9 tyrimo dalyviai iš 10.

sionalų kompleksinį požiūrį į nusikaltimų problemas, kriminologijos studijų vystymą ir institucionalizaciją Vilniaus universitete.

Kriminologijos studijų įtvirtinimas ir perspektyvų analizė

Naujų kartų internalizacija yra neatsiejamas elementas konstruojant socialinį, taip pat ir kriminologinį, žinojimą. Universitetuose sėkmingą internalizacijos procesą paprastai vainikuoja studentui arba klausytojui įteiktas diplomas, kuris formaliai patvirtina įgytas kompetencijas ir įgūdžius. Sociologijos ir kriminologijos magistro studijos nuo pat savo įgyvendinimo pradžios 1999 m. sulaukdavo savo studentų. Jie studavo tiek į valstybės finansuojamas, tiek į nefinansuojamas vietas. Kaip rodo 1 pav. duomenys, kiekvienais metais į studijas buvo priimama nuo 4 iki 14 studentų. Per dvidešimties metų laikotarpį studijas baigė apie 100 absolventų. Tik sukūrus studijas, daugiausia čia mokslus tęsė Filosofijos fakultete sociologijos bakalauro laipsnį įgijusieji, tačiau pastaraisiais metais sulaukiama turinčiųjų įvairesnį bazinį išsilavinimą, įgytą tiek Vilniaus universitete, tiek kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose: politikos mokslų, socialinės politikos, socialinio darbo, istorijos, filologijos, žurnalistikos, geografijos ir kitų mokslų.

1 PAV.⁴⁴ 1999–2019 m. Sociologijos kriminologijos magistrantūros studentų dinamika

⁴⁴ Kadangi keitėsi apskaitos sistema, tikslų archyvinį duomenų, kiek studentų buvo priimta 2002 ir 2003 metais, nepavyko rasti.

Dviejų dešimtmečių patirtis rodo, kad absoliuti dauguma pabaigusiąją sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijas vėliau sėkmingai įsitvirtino darbo rinkoje Lietuvoje arba užsienyje. Dalis jų įsidarbino kriminalinės justicijos institucijose, mokslo įstaigose, vyriausybinių ar nevyriausybinių organizacijose, dirbančiose su deviacijų, nusikaltimų, nusikaltimų aukų, žmogaus teisių ir kitomis problemomis. Paminėtinos tokios institucijos kaip Lietuvos teisės institutas, LR specialiųjų tyrimų tarnyba, Lietuvos probacijos tarnyba, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Lietuvos „Caritas“ ir kt. Užimtumo tarnybos duomenimis, praėjus 6 mėn. po studijų 80 proc. 2017 metų programos absolventų jau dirbo. Kiti, nepasirinkę kriminologo kelio, sėkmingai dirba kitose srityse: valstybinėse ir viešosiose įstaigose, privačiame sektoriuje.

2017 m. pradėta vykdyti Kriminologijos bakalauro studijų programa iš karto pateko tarp dešimties populiariausių Vilniaus universiteto studijų programų. Į nuolatines dienes studijas 2017 m. buvo priimti 69, 2018 m. – 63, 2019 m. – 64 studentai. 2019 m. rugsėjo 1 d. iš viso Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete studijavo 196 kriminologijos studentai. 2019–2020 m. m. Kriminologijos bakalauro studijų programoje pirmu pasirinkimu išreiškė norą studijuoti 173 jaunuoliai, o bet kuriuo pasirinkimu⁴⁵ – 750. Paklausti, kodėl renkasi kriminologijos studijas, jaunuoliai dažniausiai minėjo⁴⁶, kad juos sudomino tarpdalykinė studijų programa, siūlanti kriminologijos, sociologijos, teisės ir psichologijos dalykus vienoje vietoje, įdomi ir pakankamai nauja Lietuvoje kriminologo profesija, atsakymų į klausimą, kodėl žmonės įvykdo nusikaltimus, paieškos, pilietiškumo ir socialinės atsakomybės motyvai ir Vilniaus universiteto patrauklumas ir prestižas.

Pirmieji kriminologijos bakalaurai baigs studijas 2021 metų sausio mėn. Jau studijų laikotarpiu kai kurie kriminologijos studentai kaupia ir plėtoja savo profesinius praktinius įgūdžius: savanoriauja Lietuvos probacijos tarnybos Vilniaus regiono skyriuje, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centre, Lietuvos teisės institute ir atlieka kitą savanorišką praktiką kriminologijos srityje. 2019 m. kriminologijos studentų apklausų⁴⁷ rezultatai rodo, kad 82 proc. studentų re-

⁴⁵ Priėmimas į studijas vyksta per LAMA BPO (<https://bakalauras.lamabpo.lt/>), iš viso buvo galimi 8 pasirinkimai.

⁴⁶ Pirmo kurso kriminologijos studentų 2017–2019 m. apklausų rezultatų apžvalga.

⁴⁷ Atlieka Vilniaus universiteto Studijų kokybės poskyris.

komenduotų rinktis Kriminologijos bakalauro studijų programą Vilniaus universitete savo artimiesiems, draugams ir pažįstamiems. Studentų pasitenkinimas studijomis yra aukštas: nuo 65 iki 85 proc. studentų yra patenkinti studijomis bendrai, taip pat studijuotų dalykų turinio ir dėstyto kokybe.

Vienas kertinių principų vystant kriminologijos studijas yra dėmesys jų kokybei. Todėl tiek bakalauro, tiek magistrantūros studijų metu siekiama ugdyti tokias studentų kompetencijas ir įgūdžius, kurie atitiktų šiandieninius poreikius ir būtų reikalingi dirbant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje Lietuvoje bei kitose šalyse. Tuo tikslu programos vykdytojai palaiko glaudžius ryšius su kriminalinės justicijos (policijos, teismų, prokuratūros, įkalinimo įstaigų ir kt.), taip pat nevyriausybinių organizacijų atstovais, kurie įvardija šiandienos aktualijas ir padeda formuoti reikalingą specialisto kriminologo profilį. Taip pat reikia paminėti Lietuvos kriminologų asociacijos, kuriai priklauso dauguma kriminologijos dėstytojų, vaidmenį. Ji, jungdama visos Lietuvos kriminologus, tarnauja kaip platforma mokslinių idėjų mainams ir bendrystės palaikymui tiek tarp akademikų, tiek tarp praktikų. Asociacijos veikloje dalyvauja ir kriminologijos studentai, kurie yra sukūrę darbo grupę studentų iniciatyvoms vykdyti.

Tarptautinių ir globalių kriminologijos aktualijų pulsą studijų procese užtikrina atvykstantys ir Filosofijos fakultete išskirtines paskaitas skaitantys pripažinti Vakarų Europos kriminologai D. Melossi, D. Milanovic, D. Siegel, M. Aebi ir kiti. Pažymėtina, kad magistrantūros ir bakalauro studijų programų dėstytojai priklauso Europos kriminologų draugijai. Dalyvaudami kasmetinėse draugijos konferencijose jie pristato savo tyrimus⁴⁸ ir keičiasi patirtimi su kolegomis iš kitų Europos ir pasaulio universitetų. 2011 m. Vilniuje įvykusi 11-oji metinė Europos kriminologų draugijos konferencija „Permąstant nusikaltimus ir bausmes Europoje“⁴⁹, kurioje dalyvavo apie 700 kriminologų iš Europos, taip pat prisidėjo prie kriminologijos mokslo ir studijų vystymo Lietuvoje.

Pirmųjų dvejų metų kriminologijos bakalauro studijų programos vykdymo ir administravimo rezultatai – studentų akademinis pažangumas, dėstytojų ir

⁴⁸ Europos kriminologų draugijos 19-osios kasmetinės konferencijos santraukų knyga: Prieiga per internetą: <https://ff2c65c5-2ae5-47f3-bf99-45ee5ed8ca36.filesusr.com/ugd/da07ac_5bc16600d78540819ade4bbf48d0a40b.pdf>.

⁴⁹ Konferencijos organizatoriai: Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Nusikaltamumo prevencijos Lietuvoje centras, Lietuvos kriminologų asociacija, Europos kriminologų draugija.

studentų atsiliepiamai apie programoje dėstomus dalykus ir nemažėjantis programos populiarumas – leido daryti prielaidą, kad bendromis dėstytojų, studentų, fakulteto ir universiteto administracijos pastangomis pavyksta sėkmingai siekti pagrindinių studijų programos tikslų. Visgi, studijų programos kūrėjų manymu, trejų su puse metų studijos nėra pakankamos ir grįžimas prie standartinių ketverių metų bakalauro studijų leistų patobulinti studijų programą įtraukiant arba pagilinant tokias temas kaip atkuriamasis teisingumas, probacija, reintegracija, biosocialinės teorijos, kurios reikalingos formuojant šiuolaikinio kriminologo profesijos kompetencijas. 2019 m. lapkričio mėn. Vilniaus universiteto Senatas pritarė studijų programos trukmės ir atitinkamam studijų programos plano keitimui. Bakalauro studijų programos vystymas šia kryptimi, viena vertus, dar labiau priartins kriminologijos studijas Vilniaus universitete prie panašių kriminologijos programų pripažintuose kitų šalių universitetuose, kita vertus, leis atnaujinti ir sustiprinti kriminologijos magistrantūros studijas: atsisakyti bazinių kriminologinių kursų ir susikonsoliduoti į taikomosios ir teorinės kriminologijos tarptautines studijas, skirtas tiek Lietuvos, tiek kitų šalių studentams.

Kartų internalizacijos konstruojant kriminologijos žinojimą Vilniaus universitete apžvalga būtų neišsami, nepaminėjus to fakto, kad dalis magistro studijas baigusiujų tęsė mokslus doktorantūroje ir vėliau prisijungė prie Sociologijos ir kriminologijos programos dėstytojų komandos. Dar būdami doktorantais jie skaitė kursus ar vedė seminarus bakalauro pakopos studentams. Vėliau, jau apgynę disertacijas⁵⁰, dauguma jų aktyviai dalyvavo kuriant naujosios kriminologijos bakalauro programą ir šiandien sudaro jos branduolį. Jiems talkina ir naujoji, šiuo metu studijuojančių doktorantūroje karta, rengianti daktaro disertacijas kriminologijos temomis.

⁵⁰ Nuo 2006 m. Filosofijos fakultete buvo apgintos šešios socialinių mokslų daktaro disertacijos kriminologine tema: 2006 m. Eglė Vileikienė „Lietuvos nepilnamečių justicijos sociologinė analizė“ (vadovas prof. dr. A. Dobryninas), 2006 m. Jolanta Piliponytė (Aleksnevičienė) „Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika“ (vadovas prof. dr. A. Dobryninas), 2008 m. Aušra Gavėnaitė (Pocienė) „Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose“ (vadovas prof. dr. A. Dobryninas), 2012 m. Margarita Dobrynina (Švedkauskienė) „Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse“ (vadovas doc. dr. G. Sakalauskas), 2016 m. Maryja Šupa „Fiziniai, teisiniai ir diskursyviniai socialinės kontrolės aspektai miesto erdvėje: Vilniaus centro kvartalo atvejis“ (vadovas prof. dr. A. Dobryninas), 2018 m. Mindaugas Lankauskas „Narkotikų kontrolės konstravimo ypatumai: Lietuvos atvejo analizė viešojo kanapių diskurso kontekste“ (vadovas prof. dr. A. Dobryninas).

Išvados

Kriminologijos studijų poreikio atsiradimas, studijų steigimas, vystymas ir įtvirtinimas Vilniaus universitete yra procesas, kuris gali būti interpretuojamas kaip kriminologinio žinojimo konstravimas, kurį sudaro atitinkamos eksternalizacijos, objektyvacijos ir internalizacijos stadijos.

Studijų idėja ir pobūdis (eksternalizacijos stadija) atspindi ne tik istoriškai susiklosčiusią kriminologinių tyrimų ir dėstymo patirtį Lietuvos akademinėse institucijose, bet ir bendresnes kriminologijos vystymosi tendencijas Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikos kontinente. Pradiniame etape kriminologinių studijų bendra sociologinė orientacija atspindėjo kritinę kriminologijos tradiciją, kuri formavosi praeito šimtmečio 60–70 metais JAV ir tokiose Europos valstybėse kaip Didžioji Britanija, Nyderlandai, Norvegija, Vokietija ir kt. Kartu tiek magistro, tiek bakalauro kriminologijos programos buvo formuojamos kaip tarpdalykinės, akcentuojančios teisės, sociologijos, psichologijos ir kitų disciplinų įtaką kriminologijos mokslui. Šios aplinkybės – institucinis sociologinis programos vykdymo aspektas ir tarpdalykinis programos turinys – darė kriminologijos studijas Vilniaus universitete unikaliu reiškiniu ne tik Lietuvoje ir Baltijos valstybėse, bet ir platesniame Europos kontekste.

Kriminologijos magistrantūros ir bakalauro studijų programų elementų (objektyvacijos stadija) analizė parodė kriminologijos studijų vystymą ir institucionalizaciją Vilniaus universitete. Kuriamo kriminologinio žinojimo turinys visų pirma atsiskleidė per tarpdalykiškumą, kuomet nuo studijų pradžios studentai lygiagrečiai studijuoja skirtingus kriminologijos, sociologijos, teisės ir psichologijos bei kitų susijusių mokslų dalykus. Antra, kriminologinio žinojimo reikšmės atveriamos per nuoseklų žinių gilinimą, į studijų programas integruojant specializuotus studijų dalykus. Trečia, konstruojamas žinojimas papildomas kompetencija kompleksiskai taikyti įgytas žinias ir gebėjimus sprendžiant nusikaltimų problemas šiandieninėje visuomenėje.

Tai, kad kriminologinis žinojimas perėjo į internalizacijos stadiją, įrodo šių studijų paklausa tarp stojančiųjų. Kryptingas ir produktyvus įvairių sričių mokslininkų, dėstytojų, fakultetų bei universiteto administratorių bendradarbiavimas davė savo rezultatus, pasireiškiančius nemažėjančiu studijų populiarumu ir aktualumu tarp studijas besirenkančių jaunuolių. Šio edukacinio projekto perspektyvos priklausys nuo to, ar ateityje pavyks išlaikyti ir stiprinti

ši bendradarbiavimą tarp minėtų partnerių. Taip pat ir nuo to, kaip bus reaguojama į naujus kriminologijos mokslo iššūkius, atsižvelgiama į valstybės institucijų ir visuomenės poreikius, kaip bus stengiamasi stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, tobulinti dėstytojų kvalifikaciją, pritraukti gabius ir motyvuotus studentus.

Literatūra

- Ališauskienė R., Dobryninas A., Žilinskienė L. 2005, Lietuvos korupcijos žemėlapis 2001–2004. Vilnius: Eugrimas.
- Berger P. L., Luckmann T. 1999, Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas. Vilnius: Pradai.
- Bluvšteinas J. 1994, Kriminologija. Vilnius: Pradai.
- Dobryninas A. 2018, 'Criminology in Lithuania: Restoring Paradigms', in *The Handbook of the History and Philosophy of Criminology*. Ed. by R. A. Triplett. Wiley-Blackwell, p. 406–421. <https://doi.org/10.1002/9781119011385.ch25>
- Dobryninas A., Sakalauskas G. 2011, 'Country survey: Criminology, crime and criminal justice in Lithuania', *European Journal of Criminology*, vol 8, p. 421–434. <https://doi.org/10.1177/1477370811414267>
- Henry St. 2017, 'Interdisciplinarity in the Fields of Law, Justice, and Criminology', in *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity* (2nd ed.). Ed. by R. Frodeman. Oxford Univ. Press., p. 397–412. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198733522.013.32>
- Justickis V. 2001, Kriminologija: Vadovėlis. 1 d. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
- Kiškis A. 2017, Lietuvos kriminologijos raida 1918–2017 m.: šimtmečio patirtis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Mc Mahon M. 1996, Crime and Justice in the Baltic States. HEUNI.
- Palskys E. 2000, 'Policijos spauda Lietuvoje 1920–1940 metais', *Jurisprudencija*, Nr. 16(8), p. 86–98.
- Savelsberg J. J. 2018, 'Criminology in the United States: Context, Institutions, and Knowledge in Flux', in *The Handbook of the History and Philosophy of Criminology*. Ed. by R. A. Triplett. Wiley-Blackwell, p. 437–449. <https://doi.org/10.1002/9781119011385.ch27>

Internetinės nuorodos

- Europos kriminologų draugijos 19-osios kasmetinės konferencijos santraukų knyga. Prieiga per internetą: <https://ff2c65c5-2ae5-47f3-bf99-45ee5ed8ca36.filesusr.com/ugd/da07ac_5bc16600d78540819ade4bbf48d0a40b.pdf> [žiūrėta 2019 m. birželio mėn.].

http://www.krimstud.fsf.vu.lt/UserFiles/File/Doktorantu_studija.pdf [žiūrėta 2019 m. birželio mėn.].

Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas Prieiga per internetą: <<https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/gyventoju-apklausa>> [žiūrėta 2019 m. spalio mėn.].

Lietuvos korupcijos žemėlapis. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/>> [žiūrėta 2019 m. spalio mėn.].